

A strasbourgi bíróság gyakorlata a büntetés-végrehajtási ügyekben

„Semmi sem emberibb a kínzásnál:
kínoznak-e az állatok?”
(Christoph Eich, „Jung Intézet”)

A strasbourgi bíróságra igen sok büntetés-végrehajtási ügy kerül. Leggyakrabban (e tárgykörben) a kínzás, embertelen bánásmód, levéltitok megsértése és a családi kapcsolatokkal összefüggő „embertelenségek” kerülnek napirendre. Magyarország az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdette ki a Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezményt („Az emberi jogok és az alapvető szabadságok”-ról. Ezt a továbbiakban, az egyszerűség kedvéért Konvenciónak nevezzük). Feltehetjük a kérdést: mikor korlátozható az egyén emberi (alap-) joga? Az elítéltek esetében ez a szabadságtól való megfosztással nyilvánvalóan megtörténik. A kérdés tehát esetünkben még inkább az, hogy milyen mértékben jogszerű az alapjogok korlátozása. E kérdéskör megvizsgálásához a leghitelesebb forrást, az Európai Emberi Jogi Bíróság ítélkezését elemezhetjük.

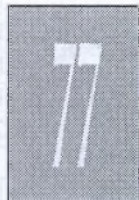
A Konvenció I. fejezete foglalkozik a jogokkal és szabadságokkal. (A II. fejezet, mely a Bírósággal és annak felépítésével foglalkozik, nem tárgya tanulmányunknak). Vegyük tehát sorra a cikkek szerint azokat az eseteket, amikor elítélt nyújtott be panaszt Strasbourgnak.

Az Emberi Jogok Európai Konvenciójának 3.§-a szerint senkit sem lehet kínzásnak, embertelen vagy megalázó (lealacsonyító) bánásmódnak alávetni. E cikkellyel indokolta kérelmét egy ír származású el-

ítélt. Szerinte az Egyesült Királyság nem tartja be e pontot Észak-Írorszáiban. A Bizottság állásfoglalása szerint a rossz bánásmód még nem jelent kínzást. Egy bizonyos súlyossági minimumot el kell érni ahhoz, hogy legalább lealacsonyítónak lehessen azt minősíteni. Ez a minimum viszont relatív, az adott körülményektől függ. Nevezetesen a végrehajtás időtartamától, ennek fizikai és pszichés hatásaitól, a nemtől, kortól vagy akár az egészségügyi állapottól. (E kritériumokra lentebb visszatérünk).

A szenvedés intenzitása szerint lehet megkülönböztetni a lealacsonyító bánásmódot, ami a legenyhébb, az embertelen bánásmódot, és a kínzást, ami a legsúlyosabb. A legenyhébbnek titulált bánásmód jellemzője, hogy az emberben félelmet, aggodalmat (szorongást), alacsonyabb rendűség érzést keltsen, amely megalázásra, testi és lelki ellenállás megtörésére alkalmas. A Konvenció 3.§-ának megsértéséhez, azon belül is a lealacsonyító bánásmódhoz, Strasbourg szerint két elem – egy objektív, és egy szubjektív – szükséges. E két elemmel a Mac Feeley ügy kapcsán merült fel, melyben egy észak-írországi terrorcselekményért elítélt személy „szenny-sztrájkba” kezdett. Ez esetben az objektív elem maga a fogva tartás, amit meg lehet állapítani (szennyes cella, az elítélt mezítelensége és a higiénia teljes hiánya).

A szubjektív elem – azaz az elítélt megalázásának akarata – azonban itt hiányzik, mivel egyfajta autoagresszióról van szó!

Az embertelen bánásmód már egy súlyosabb szint. Strasbourg ezt is meghatározta, külön kiemelve öt technikát:²

1. hosszú időn át szétvetett kézzel-lábbal történő, arccal a falhoz állítás;
2. „bekapucnizás”: amikor sötét zsákot húznak az elítélt fejére;
3. zajkeltés: rendszeres sípolás;
4. az alvás megvonása a kihallgatás előtt;
5. szilárd vagy folyékony táplálék megvonása.

A kínzás fizikai erőszakot, nagyfokú – igen komoly – testi és lelki szenvedést jelent.³ Ki kell tehát itt is emelni, hogy nem csak és kizárólag testi fájdalom okozásával lehet kínogni. Egy, a fribourgi egyetem által 1985-ben kiadott tanulmány szerint az izoláció, a túlzásfóltóság, az alvás és az életritmus manipulálása ugyanúgy képezheti kínzás tárgyát, mint a meleg és a hideg (például fűtőtesttel történő) állandó változtatása, a tökéletes csend, az állandó zaj, a teljes sötétség vagy a mesterséges fény permanens jelenléte. Fontos megjegyezni, hogy kínzónak nem csak az aktív magatartást tanúsító személy minősül. „Az egészségügyi alkalmazottak részvétele az elítéltek kínzásában sajnos igen gyakor”. E mondat a már fentebb idézett svájci egyetemi könyvből való. A helyzet annyira valósnak tűnik, hogy több nemzetközi (egészségügyi-) szervezet, így az Association Médicale Mondiale, 1975-ben külön nyilatkozatot fogadott el, elítélve „a kínzásban való aktív részvételt ugyanúgy, mint a passzív jelenlétét”. De egy ugyancsak 1985-ben, ugyancsak Fribourg-ban tartott konferencián elhangzott az is, hogy az elítélt „fizikai” és „jogi” sorsának hosszantartó bizonytalansága is minősülhet kínzásnak. Igaz, ez utóbbit nem a Konvenció 3.§ hanem a 6.§ taglalja.

Nem elég tehát, hogy a végrehajtás kellemetlen, vagy jogtalan legyen. Ez volt

egyébként a tanulsága az 1980-as Gouzzardi vs. Olaszország ügynek is. Az elítéltet Asinara szigetén őrizték, amit ő megalázó, akár embertelen bánásmódnak tartott. (Strasbourg szerint helyzete csak kellemetlen volt.) Meg kell hát különböztetni – mint azt a Bíróság hangsúlyozta – a „lealacsonyító” bánásmódot, a „kellemetlen” bánásmódot, valamint a „kényelmetlen” helyzetet.⁴

Leghíresebb eset volt, amikor 1978-ban Írország adott be keresetet a Maze-i és egyéb észak-ír börtönökben előforduló tömeges kínzások elleni tiltakozásként. (Ez ügyben érdemes átismételni az embertelen bánásmód öt módját.) Bár az Egyesült Királyság a szükségállapotra hivatkozott, Strasbourg mégis megállapította a 3.§ megsértését. Indoklásában kifejtette, hogy a Konvenció 3.§-a olyan alapvető emberi jogokat tartalmaz, melyeket még hadi- vagy szükségállapot esetén sem szabad fel függeszteni.⁵ Ez úgy kapcsán fejtette ki, továbbá, hogy a kínzás, embertelen vagy lealacsonyító bánásmódnak egy bizonyos súlyossági fokot el kell érnie, különben „csak” kellemetlenkedésről lehet szó. E szint azonban változó, az adott helyzet minden elemét figyelembe kell venni: a cselekmény hosszát, fizikai hatását, az áldozat korát, nemét, egészségi állapotát és nem utolsósorban a társadalmi keretet. Strasbourg tehát e kérdésben inkább a kazuisztikus megközelítést választotta.

A konvenció nem tartalmaz semmiféle specifikus szabályozást a fogva tartottakkal kapcsolatban. 1961-ben, az Ilse Koch vs. NSZK ügyben a Bizottság kihangsúlyozta, hogy a fogva tartás nem jelenti a Konvenció garanciáinak elvetését. A Bizottság elismerte, hogy az erőszak alkalmazása szükséges lehet bizonyos körülmények között, és nem

jelent ezen esetekben lealacsonyító vagy embertelen bánásmódot. (A szökött elítélteket vissza kell „tessékelní”). A Kotalla ügyben – hasonlóan – Strasbourg úgy fogalmazott, hogy a „börtönbüntetés végrehajtásának módja a 3. Cikk tükrében némi problémát vethet fel.” A vizsgálódás, mint fentebb kiderült, eseti kell, hogy legyen, és igen sok tényezőtől függ az, hogy a Konvenció 3. Cikkét megsértették-e vagy sem.

Elég lehet azonban az intézmények egyszerű igénytelensége vagy szegénysége ahhoz, hogy a Konvenció 3.§-ával ellentétesen minősüljön működésük. A már említett „görög eset”-nél⁶ Strasbourg kivizsgálta az athéni büntetés-végrehajtási intézményeket, és megdöbbentő jelentést készített. Az elítélteket és politikai foglyokat valóban kínozzhatják. Öt különböző és bizonyított pontban jelezte a problémákat: a cellák túl szűkek, elégtelen az egészségügyi ellátás, az alsorsori zárkák fűtetlenek, a cellák többségében alig van fény végül a padló és a falak nedvesek és porosak. A lealacsonyító bánásmódot, mint a mások előtti megaláztatást is megállapították. Meg kell jegyezni, hogy ez volt az első eset, hogy egy ET tagállamot a 3.§ alapján marasztaltak el. Igaz, jelentősége csak elvi volt, Görögország ugyanis akkor még nem ismerte el a strasbourgi intézményeket.

Sok olyan esettel is találkozhatunk, amikor az európai emberi jogi bíróság (vagy korábban a Bizottság) nem találta a panaszolt eseteket jogsértőnek. Ilyen eset volt a Zeidler- Komman c. NSZK ügy.⁷ Egy fegyőrrel való komolyabb vita után az elítélt visszautasította másik cellába való átköltöztetését. Ezt egy komolyabb erőszakjelenet követte, amely során szerinte brutalitás érte. A Bizottság elismerte, hogy szigorúan és keményen bántak vele, a körülményekre – Komman vi-

selkedésére – tekintettel azonban az ellene használt erő nem minősült túlzottnak. A Bizottság így a Konvenció 3.§-ának a meg nem sértésére következtetett.

Egy másik esetben egy elítélt arra hivatkozott, hogy „jogaitól megfosztották, szidalmazták és bántalmazták a fegyőrök”, valamint faji diszkrimináció áldozatává vált. A Bizottság előbb elfogadhatatlannak minősítette a keresetet, majd tanúk meghallgatása után a jogsérelem hiányát állapította meg. Ezekből az esetekből kiderül, hogy a Bizottság (Bíróság) a 3. Cikk tekintetében nagyon komolyan veszi a kínzás, az embertelen és lealacsonyító bánásmód kritériumait.

Ugyancsak a 3.§-sal kapcsolatosan írt egy arab származású, Boujila nevű férfi kérelmet. Arra hivatkozott, hogy elzárták őt az elítélt társaktól, és 23-24 órát töltött magánzárában. Svájc arra hivatkozott, hogy nem volt teljesen elzárva a külvilágtól, mert volt ablaka, melyet kinyithatott, és a napi egy óras sétáját sem vonták meg. Miután még a rádió használatát is engedélyezték és rendszeresen orvosi vizsgálat alá vetették, Strasbourg nem marasztalta el Svájcot. A teljes izoláció több esetben vetette fel a kérdést: mennyiben tekinthető a totális elzárás pszichés kínzásnak? Egy ilyen, hasonló esetben, az Ensslin, Baader, Raspe ügyben a Bizottság egyértelműen megkülönböztette az „egyénnek a fogva tartott társaktól biztonsági, fegyelmi vagy védelmi okból való elkülönítését” a „totális izoláció”-tól. Az előbbi nem minősül ugyanis embertelen bánásmódnak. Az érzéki – a hangtól és természetes fénytől való elszigetelés –, a közösségtől való „szociális” elszigeteléssel párosulva a személyiség olyan rombolásához vezethet, mely egyértelműen embertelen bánásmódnak minősül, és melyet semmilyen biztonsági igény sem igazolhat.⁸ Amennyiben azon-

ban az elítéltek lehetősége van akár csak a rádió hallgatására, már nem beszélhetünk totális elszigetelésről. Ez volt a fent említett Boujila eset tanulsága is. Érdekes ellentmondásnak tűnik azonban, hogy a Kröcher & Möller ügyben azonban az érzelmi és szociális elszigeteltséget egyaránt megállapították, de a Bizottság az ügy természetére való hivatkozással mégsem állapította meg a 3.§ megsértését. (A terrorizmus terjedése, az illető személyek a „Vörös Hadsereg Frakció” tagjai voltak).

Magánzárka ügygel foglalkoztak 1982-ben a Krockner & Moller vs Svájc ügyben is. E személyeket a határőrséggel vívott tűzharc után fogták el. 1977-től 1978-ig biztonsági okokból elkülönített helyen töltötték idejüket. (Fogva tartásuk első hónapjában a külvilágtól valóban elzárva, elkülönítve, kizárólag mesterséges fénynél és állandó kamera-felügyelet alatt éltek.) A Bizottság szerint veszélyes bűnözők esetén ez nem jelent embertelen bánásmódot az ilyen szintű elkülönítés sem. Térjünk vissza a már említett Guzzardi ügyre is. Guzzardit egy Szardínia közeli kis szigeten töltötte szabadságvesztés büntetését.⁹ Itt, a sziget kicsi, de kijelölt területén állandó megfigyelés alatt szabadon mozoghatott. Senkit sem fogadhatott, és ez tette elviselhetetlenné az ott töltött 16 hónapot. Mint a fentiek alapján ismeretes, Olaszországot mégsem marasztalták el. Ugyancsak hasonló eset volt a Baader, Euslin, Raspe c. NSZK ügy is, melyben az elítéltek arra panaszkodtak, hogy elszigetelik őket a közöségtől. A német hatóság a szökések valamint mások bántalmazásának megelőzésével érvelt. A Bizottság az elszigetelésnek egy bizonyos mértékét bv (büntetés-végrehajtási) intézetekben természetesnek tart. Elfogadhatatlannak minősíti azonban a „szociális izolációval párosuló érzelmi izolációt, mely a

személyiségre romboló hatással lehet”.¹⁰ A fogva tartottak elkülönítésekor – az esetleges jogsérelem vizsgálatánál – nem lehet általános meghatározásokat adni: a jogsérelem rengeteg szubjektív tényről függ. Így a fenti esetben, mint a S. Bonzi c. Svájc esetben is, a Bizottság a keresetet elfogadhatatlannak minősítette. A Bizottság egyébként kifejtette, hogy a teljes érzelmi izoláció nélküli magánzárka nem képez jogsérelmet.¹¹

Bizonyos szempontból ugyancsak izoláltságra hivatkozott egy skót férfi, akit nem a külvilágtól, csak menyasszonyától tartottak távol. A Wakerfield c. Egyesült Királyság esetben az elítélt keresetében embertelen bánásmódnak minősítette azt a tényt, hogy (a látogatásokat megkönnyítendő) angliai börtönéből nem szállítják át egy, a menyasszonyához közeli skót börtönbe. A Bizottság nem értett vele egyet, és nem állapította meg a 3.§ megsértését. Megállapította ellenben a magánéletbe való beavatkozást.¹² (A Wakerfield ügygel tehát a 8.§ kapcsán foglalkozunk.)

Ahhoz azonban, hogy a 3.§-sal ellentétbe kerüljön bárki vagy bármi, nem szükséges cselekmény megvalósulása. Maga a fenyegetés, a cselekmény bekövetkeztének veszélye elegendő lehet, ha kellőképpen valószínűsíthető.¹³ E kérdés a skót szokásokkal kapcsolatban vetődött fel: a Bizottság szerint a testi fenytésre – és annak mindenkori kilátásba helyezésére – nem mentség a skót szokásjog általános (hallgatólagos) beleegyezése. Érvelésében arra hivatkozott, hogy az érzéketlen emberekre amúgy sem hat, az érzékenyeket pedig a kívántnál mélyebben érinti.¹⁴

Égésügyei szempontból – de még mindig a 3.§-nál maradva – a Bizottság kifejtette, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek egészségügyi ellátását (ellátottságát)

össze kell hasonlítani az elítélt (panaszos) egészségügyi állapotával. Az osztrák Simon Herold arra panaszkodott, hogy betegsége ellenére előzetes letartóztatásba helyezték. (Az ügy különlegesen végződött: Herold úr visszavonta panaszát, míg a hatóságok felhagytak a személye elleni újabb nyomozással.) Egy másik esetben egy vak élt hasonló panasszal. A Bizottság megvizsgálta az ügyet és a következőkről határozott: nem ad helyet a keresetnek, mert az adott intézményben az egészségügyi ellátás elégségesnek bizonyult; megvizsgálta azt az esetet is, hogy egy vak fogva tartása mennyiben számít embertelennek. Egy világtalan személy fogva tartását csak ritka, nagyon indokolt esetben látta elfogadhatónak. (Ez esetben például az illető többszörösen visszaeső volt). Több esetben az elítéltek egészségügyi állapotukra hivatkozva a hosszú fogva tartást kifogásolták. Ilyen eset volt a Bonnechaux ügy, melyben egy 74 éves cukorbeteg és szívritmuszavartól szenvedő személytől vonták meg szabadságát 35 hónapra, vagy a Chartier ügy, melyben az illetőt 29 évre ítélték, miközben „öröklődéses elhízottságban” szenvedett. Strasbourg, bár fogadta a panaszokat, nem állapította meg a 3. Cikk megsértését.¹⁵

Magyar vonatkozású az 1992-es Hercegfalvy ügy: egy pszichiátriai beteget a szó szoros értelmében kényszerrel – ágyhoz bilincselve – kezeltek. A Bizottság ez esetben nem állapított meg jogsértést.¹⁶ Tekintettel az ügy magyar vonatkozására, ezt az esetet a későbbiekben kissé elmélyültebben tanulmányozzuk a Konvenció 5.§-ának bemutatásánál. (Az említett úr ugyanis egyszerre tiltakozott mind a 3.§-ának, mind az 5.§-ának megsértése ellen.)

A 3. cikkelyvel kapcsolatban végül még érdemes megemlíteni a „*halálfolyosó-szindrómát*”. E kínzásnak minősített eset Európá-

ban a kiadatással kapcsolatos. Arról van itt szó, hogy a terhelt kiadatása egy olyan ország felé történik, ahol hatályban van máig is a halálbüntetés. Ilyen eset volt a Soering ügy.¹⁷ Soering német állampolgárt Angliában tartották fogva gyilkosságért (szeretője zúleinek megkéseléséért). Anglia, miután kérte az Egyesült Államokat, hogy ne ítélje halálra, aláírta a kiadatását. Soering Strasbourghoz fordult, arra hivatkozva, hogy ezzel lealacsonyító, embertelen körülmények közé kerülne, ha kiteszik őt a „*halálfolyosó-szindrómának*”. Az Egyesült Államok ugyanis nem ígért semmit, így a halálbüntetés kiszabása is lehetséges lett volna. Amennyiben ki is szabják a legsúlyosabb ítéletet, úgy a halálraítéltek több éves várakozása igazi kínzásnak számíthat. (E „*halálfolyosó-szindróma*” kifejezés is e várakozást takarja: az ítélethirdetés után akár több éven át várhatja a halálraítélt, hogy a folyosón halatszó léptek alapján érte jönnek-e vagy sem.) Strasbourg elfogadta Soering érvelését. Ugyancsak a „*halálfolyosó-szindróma*” miatt marasztalták el Angliát már 1984-ben is, valamint ugyanezen szindróma foglalkoztatta Strasbourgot az Aylor ügyben.¹⁸

Hasonló – de nem azonos – eset a Vilvarajah ügy is.¹⁹ Ez ügyben öt Sri-lankai állampolgár tiltakozott Angliából való kiutasításuk és hazaküldésük ellen. Keresetük szerint hazaküldésük esetén a halál veszélyével, de legalábbis a kínzás és embertelen bánásmód valóságos veszélyével kellene szembenézniük. Ezen öt személy kivételes engedélyben részesült, és Anglia területén maradhatott. Így végül a Bizottság nem állapította meg a 3.§ megsértését.

Ami a faji megkülönböztetést illeti, a Bizottság a faj- és bőrszín szerinti megkülönböztetést 1978-ban lealacsonyító bánásmódnak értékelte, ami a Konvenció 3.§-ába

ütközik.²⁰ (Igaz, a Bíróság később nem követte e gondolatmenetet az Abdul Aziz, Cabales, Balkandali c. Egyesült Királyság ügyben (1985).²¹

Strasbourgba elítéltektől a kínzás, embertelen vagy lealacsonyító bánásmód megsértésére hivatkozva érkezik a legtöbb panasz. A Konvenció több szakasza kapcsolódik azonban a szabadságvesztés-büntetésekhez.

A 4.§ többek között kijelenti, hogy nem lehet senkit munkára kényszeríteni. (A cikkely természetesen több kivételt felsorol, így a katonaságot, a katasztrófa-helyzetet vagy akár az elítélteket). 1982-ben a kivételeket figyelmen kívül hagyva írt keresetet egy belga, amikor többszörös visszaesőként arra panaszkodott, hogy munkára kötelezik.

Az 5.§ a szabadsághoz és a biztonsághoz való jogot szabályozza. A területen a jogesetek téma szinte kifogyhatatlan. E cikk bekezdései azonban eljárási kérdésekkel foglalkoznak, amelyekre – bár a bv. területén is igen gazdag a jogalkalmazás téma – nem térünk ki. Az (1) bekezdés szerint mindenkinek joga van a szabadságra és biztonságra, bár a szöveg egyből hat kivételt említ. Idetartoznak az elítéltek is. A (2) bekezdés azt rögzíti, hogy minden letartóztatott személyt tájékoztatni kell letartóztatásának okairól. A (3) bekezdés előírja, hogy minden letartóztatott személyt a lehető legrövidebb időn belül bíróság elé kell állítani, vagy, ha a körülmények engedik, szabadlábra kell helyezni, míg a (4) bekezdés a bíróságot kényszeríti arra, hogy a lehető legrövidebb időn belül döntson a letartóztatás jogszerűségéről. Az (5) bekezdés a jogtalanul letartóztatottak kártérítési jogát hangsúlyozza. (A Konvenció részlete megtalálható a Mellékletben).

E cikkre igen sok kereset hivatkozott, bár a többség nem teljesen a szabadság- és biz-

tonsághoz való jog megsértése miatt került a Bíróság (Bizottság) elé. Ezeket elutasították.

A Bizottság megállapította az 5.§(1) bekezdés megsértését az Engels ügyben.²² Ebben katonákat ítélték szabadságvesztésre, amiért kiadványokat terjesztettek és gyűlésekre jártak.

Nem állapított meg azonban a Bizottság jogsértést abban az ügyben, melyben egy pszichiátriai beteget zárt intézetben, szokatlan körülmények és komoly biztonsági intézkedések között tartották.²³

A Wecks ügyben, miután börtönbe került, (a feltételes szabadlábra helyezésből került vissza a börtönbe) Wecks úr folyamatos, de meg nem határozott időre került az intézetbe. A Bizottság ezt nem találta az 5.§(1) bekezdésébe ütközőnek, annál inkább megállapította az 5.§(4) bekezdés megsértését, mivel e bekezdés rendelkezik a bíróság legrövidebb időn belüli döntésének kötelezettségéről. (A bíróságnak a (4) bekezdés értelmében az őrizetbe vétel törvényességéről kell a legrövidebb időn belül döntenie.)

Bár eljárási kérdésekkel hangsúlyozottan nem kívánok foglalkozni, e téma és e terület mégis kisebb kitérőre kényszerít. A Boumar ügyben²⁴ Strasbourg a keresetet benyújtó fiatalok igazát ismerte el. Az előzetes letartóztatásban lévő Boumar az ellen tiltakozott, hogy biztonsági okokra hivatkozva folyamatosan költöztették. A Bíróság az ügyben az 5.§(1) és (4) bekezdések megsértését egyaránt bizonyítottnak látta.

Strasbourg több, olyan eljárási jogsérelmet kifogásoló keresettel foglalkozott, mely tárgyalás nélküli szabadság megvonást panasztolt fel. Ezek közé tartozik a Brogan ügy, melyben egyes észak-ír személyeket terrorizmus gyanújával börtönöztek be. A Bizottság megállapította az 5.§(3)-(5) bekezdések megsértését, de nem ismerte el az 5.§(1-4)

bekezdések megsértését. A Fox, Cambell & Hartley ügyben hasonló, de nem azonos helyzetben, Strasbourg az (1) és az (5) bekezdések megsértését állapította meg.

Ugyancsak eljárási kérdés, de érdekességként hathat a Kolompár ügy, melyben Kolompár úr a kiadatási eljárást találta túl hosszúnak.²⁵ Strasbourg ellenben nem értékelte az esetet sem a szabadságjog, sem a biztonsághoz való jog megsértéseként.

Térjünk most vissza a korábban említett, magyar vonatkozású Herczegfalvy c. Ausztria-esetre.

Herczegfalvy István, magyar állampolgárságú személy 1964-ben érkezik Ausztriába. 1976-ban, miközben szabadságvesztés büntetését tölti, elítélt társai bántalmazásáért, a fegyőröknek okozott sérülésekért, valamint a hatóság sértegetéséért újabb eljárás indul ellene. 1977. május 13-án letöltötte „első” büntetését, majd 1978. január 9-én egy elmebeteg bűnözőknek fenntartott intézményben helyezik el „egyben ideiglenes – egyben végleges céllal”²⁶. Feltételesen szabadul 1984. november 28-án. Még 1978-ban írt tömeges panaszában Herczegfalvy a fogvatartás jogtalanságát, időtartamát, valamint az orvosi kezelését kifogásolja.

A Bizottság több panaszát eleve elutasítja. Majd 1992-ben úgy dönt a Bíróság, hogy a szóban forgó személy ideiglenes fogvatartása nem haladta meg a Konvenció 5.§(3) bekezdése által megkívánt „ésszerű határidőt” (1978. május 27-től 1979. január 10-ig, majd 1979. október 30-tól 1980. április 9-ig). A Bíróság úgy találta, hogy egyébként Herczegfalvy maga járult hozzá perének lassításához. Belátta azonban, hogy az osztrák hatóságok több panaszát és fellebbezését válasz nélkül hagyták, így az 5.§(4) bekezdését megsértettnek nyilvánította.

Herczegfalvy azonban a „terápiás kezeléseket” módját is kifogásolta, mint a Konvenció 3. Cikkelyébe ütköző magatartássorozatot. A Bíróság az orvosok szakértelmében bízva elfogadhatónak minősítette azt a tényt, hogy bizonyos esetekben egyes betegek kezeléséhez szükséges némi fizikai kényszert alkalmazni. Esetünkben elsősorban a bilincs- és „biztonsági ágy” használata (és annak tartalma) foglalkoztatta a Bíróságot; a bírák végül egyhangúan fogadták el, hogy a Konvenció 3. Cikkelyét nem sértették meg.

Mégis, a megállapított jogsérelemért Herczegfalvy Istvánnak 100000 ATS-t, valamint 8000 DM és 12000 ATS perköltség visszafizetését ítélik meg.²⁷

A kapcsolattartáshoz való jog, mint a Konvenció 8.§-a, magába foglalja a levelezést, látogató fogadását vagy akár a telefonbeszélgetést is.²⁸ E szabadságjogot olyannyira komolyan veszik, hogy mikor 1975-ben egy Goldner nevű fogvatartott (miután börtönlázadásban vett részt) levelet kívánt ími ügyvédjének és ezt számára nem engedélyezték, ezért a Bizottság Goldnernek adott igazat. Strasbourg ugyanis a Konvenció 8.§(2) bekezdését oly módon értelmezte, hogy a brit hatóság védekezését elfogadhatatlannak minősítette. E bekezdés szerint, a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog „gyakorlásába a hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak érdekében szükséges”. A Bíróság szerint a fenti jogsérelem nem lett volna szükséges egy demokratikus országban; főleg nem annak tudatában, hogy Goldner úr

csak a lázadásban való kimaradását kívánta volna tisztázni.²⁹ A Goldner ügy óta tehát kimondhatjuk, hogy az elítélt nincs megfosztva a 8.§ adta jogok élvezetétől, de a hatóságok különböző meghatározott legitím okokból megszorításokat alkalmazhatnak. Ilyen legitím ok a közbiztonság, a rend védelme, a bűncselekmények megelőzése, a közérkölcsvédelme valamint mások jogainak és szabadságának védelme.³⁰

A Goldner ügy szolgál alapul 1983-ban egy másik jogesethez (Silver ügy), amikor is a Bíróság emlékeztet, hogy milyen esetekben lehetséges az alapvető jogok megsértése. Ismét kifejti, a Konvenció szövege alapján, hogy az „elfogadható” jogsérelmeket a törvénynek előre meg kell határoznia. De igen sok esetben a jogszabály nem ír elő semmit. Sőt, az is lehetséges, hogy bizonyos előírásokhoz az elítéltek nem juthatnak hozzá. Ezen eseteket a Bíróság ugyancsak úgy értékelte, mintha nem lettek volna a törvény által előre meghatározva.³¹ Majd Strasbourg azt vizsgálta, hogy az intézkedések egy demokratikus társadalomhoz méltóan valóban szükségesek voltak-e. Végül arra a következtetésre jutott, hogy bizonyos intézkedések nem voltak szükségesek, így a brit hatóságok ismét megsértették a Konvenció 8.§-át. Érdemes megjegyezni, hogy a Goldner és a Silver ügyek után az Egyesült Királyság törvényhozása komolyabb változtatásokat hozott az elítéltek kapcsolattartási jogának területén.

De ugyancsak ügyvédi levelet tartottak vissza 1988-ban, mikor Schönberger ügyvéd, levelet írt Durmaz (előzetes letartóztatásban lévő) személynek, hogy Durmazné őt bízta meg jogi képviseléssel. A levelet azért nem engedték átadni a fogva tartottnak, mert az mást – magaviseleti tanácsokat – is tartalmazott. (Strasbourg szerint e levél tar-

talma nem volt veszélyes.) Érdekes továbbá a Campbell & Fell c. Egyesült Királyság eset is. E személy életfogytiglani büntetését töltötte, hat, szándékos emberölés miatt, mert börtönlázadásban is részt vett (egy őrt seprűnyéllel sebesítve meg). „A” kategóriájú (a legszigorúbban őrzött) büntetés-végrehajtási intézetbe zárták (valamint közmunkára fogták). Campbell panasza arra vonatkozott, hogy a védőivel folytatott levelezése „közérdeklődés” tárgyát képezte: így a hatóság rendszeresen felbontotta, elolvasta, cenzúrázta leveleit. A Bíróság szerint a hatóságok felbonthatják az ügyvéd beküldött levelét, ha komolyan feltételezhető, hogy más, szokásos detektáló eszközökkel nem észlelhető elem van a borítékban.³² Igaz, a Bíróság hozzáfűzte, hogy az ügyvéd az igazságszolgáltatás része, így semmi ok sincs feltételezni, hogy az ügyvéd nem alkalmazkodik a szakma előírásaihoz. Az e fenti esettel össze nem keverendő, 1992-es Campbell ügyben a skót bv. intézet az elítélt Strasbourggal folytatott levelezését is ellenőrizte. Ki kell tehát hangsúlyozni, hogy a strasbourgji intézmény(ek) mindig elfogadták az elítéltek levelezésének egyszerű ellenőrzését. Ez a helyzet teljesen elfogadott és természetes és az ET minden tagállamának gyakorlatában megtalálható, hiszen biztonszági okai vannak.³³ A Farrant & társai c. Egyesült Királyság (1987) ügyben a Bizottság indoklása szerint nem lehet a fogvatartottakat független szervezettel való levelezésében akadályozni. Az egyetlen elfogadható magyarázat e cenzúrára a rend védelme. Ami pedig a Bizottsággal (ma már csak a Bírósággal) való érintkezést illeti, külön kiemelt hangsúlyozható a levelezés, kapcsolattartás joga. Nem minősül jogtalan beavatkozásnak a Bizottság szerint, ha a levél két napot késik (Farrant ügy) vagy ha a fogvatartott a

büntetés-végrehajtási intézet által szolgáltatott papírra köteles írni (feltéve, hogy a papír azonnal hozzáférhető legyen).

A „levelezés” szó azonban több lehetőséget takar. Levelezni nem csak a külvilággal, hanem egymás között is lehet. Ilyen ügy volt a Pfeifer & Plank vs. Ausztria 1992-ben. A fent nevezett férfi és nő gyakorta leveleztek egymással, ám egy esetben a bv. intézet vezetősége Plank asszony levelének igen nagy részét olvashatatlanná tette. A Bíróság helyt adott az elítéltek keresetének. Indoklása szerint a levél kisírozott tartalma – bár igen erős szavakkal illette a bv. intézetet és az alkalmazottakat – nem volt veszélyes. A Bíróság szerint a fogva tartottak közötti levelezés ellenőrizhető, de a sorok, mondatok kitörlése nem.

Kapcsolatot nem csak levél útján lehet tartani. A Malone ügyben a Bíróság megfogalmazta a telefonhasználattal kapcsolatos követelményeket. Ezek szerint a távbeszélő használat szabályait minden országnak a lehető legtökéletesebben kell definiálni. A telefon felügyelet nem lehet általános: csak meghatározott személyek meghatározott gyanúsítása esetén alkalmazható. E felügyeleti fogalomkör nem csak a lehallgatást jelenti, de ide tartozik a hívott szám feljegyzése vagy akár már egyszerűen a beszédidő mérése is.³⁴ Strasbourg megállapította 1993-ban, hogy a telefonbeszélgetés magánjellegén nem változtat az sem, ha a beszélgetés tartalma közérdekbe ütközik.³⁵ (Mikor is egy emberölés kísérleti stádiumban maradt egy telefonbeszélgetés rendőrségi lehallgatása után.)

A kapcsolattartás legalapvetőbb és legközvetlenebb módja a látogatás. A látogató fogadása egyben az elítélt egyik alapvető joga is. Ezt gondolta a bahamai Z. úr is, akit 1972-ben halálra ítélték, majd életfogytigla-

ni büntetésre változtatták büntetését. Az elítélt viszont (mint azt az első ítélet is mutatja) igen veszélyes személy volt, és a Bahamákon nem nyílt lehetőség a biztonságos, megfelelő őrizetre. Így került át Angliába. Európában viszont túlzottan messze volt családjától, és kérte visszazállítását. A Bizottság kérelmét két szempont miatt is elutasította: múltja miatt egyrészt, valamit arra hivatkozva, hogy senki sem választhatja meg börtöne helyét. Elismerte azonban, hogy családjától 4000 kilométerre nem tud látogatókat fogadni. A találkozások megakadályozása néha tudatos is lehet az állam részéről. Példa erre Mc Veigh, O’Neil és Erams c. Egyesült Királyság esete 1981-ben. A három férfi IRA-val való közreműködés vádjával tartóztatták le. Igaz, az ügy nem büntetés-végrehajtási intézethez köthető, mert előzetes le tartóztatás alatt különítették el a személyeket egymástól. Tették ezt oly módon, hogy ne találkozhassanak egy ideig senkivel. A Bizottság szerint ez esetben – mivel a cél társadalmi béke érdekében preventív volt – nem sértették meg a Konvenciót.

A Boyle & Rice ügyben a skót elítélteknek látogatók fogadását tiltották meg. Strasbourg a 8.§ megsértését állapította meg. A korábban már említett Wakerfield c. Egyesült Királyság esetben az elítélt keresetében embertelen bánásmódnak minősítette azt a tényt, hogy (a látogatásokat megkönnyítendő) angliai börtönéből nem szállítják át egy, a menyasszonyához közeli skót börtönbe. A Bizottság nem értett vele egyet, és nem állapított meg jogsértést. Egy másik esetben, Skóciában a levelezést tiltották meg és itt is, megállapították a Konvenció megsértését.³⁶

Egy másik esetben, egy elítélt pár fordult Strasbourghoz. A pár ugyanabban a börtönben töltötte büntetését, azonban felügyelet nélkül nem találkozhattak. A Bizottság eluta-

sította a jogsértés megállapítására vonatkozó keresetet, mivel a rend fenntartását veszélyeztetné, ha engedélyznék az elítélteknek, hogy párjukkal rendszeres szexuális kapcsolatuk lehessen. A Bizottság azonban megjegyzi, hogy „Svédországban e lehetőség adott, de az európai országok többségének közvéleménye még nincs felkészülve arra, hogy az elítélteknek biztosított ezen jogokat elfogadja”. Svájcban az elítélt házastársaknak engedélyezik a felügyelet nélküli találkozást, vagy, mint Magyarországon a fogházak esetén, engedélyezik az elítélteknek, hogy bizonyos feltételekkel rövid időre hazamenjenek. Így házas- és családi életük nem sérül.

Találkozhatunk még vallásszabadsággal kapcsolatos (a Konvenció 9.§-ába ütköző) esetekkel is. A Konvenció 9.§-a tiltja a vallási diszkriminációt. A tilalom azonban nem általános, és nem feltétlen.

Emlékeztetőül: Az alapvető emberi jogok itt is, mint a Konvenció bármely pontja esetében, korlátozhatók:

- a közrend érdekében;
- ha a korlátozásokat a jogszabályok előírják (megismerhetők), valamint
- ha szükségeseek.

Egy taoista-buddhista fogva tartott egy filozófiai könyvet rendelt meg, a hatóságok azonban visszatartották, mivel „*harcművészeti illusztrációkat*” tartalmazott. Az elítélt a Konvenció 9.§-ára hivatkozott, mire a Bizottság álláspontja szerint a vallási szabadságot ez esetben korlátozták.³⁸ Az elítélt, aki előbb a szikh vallást tette magáévá, majd a fent említett buddhista- taoista eszmék iránt érdeklődött, a könyv megtiltását jogsértőnek találta. A Bizottság ugyancsak kimondta, hogy a könyv megrendelésének tiltása jogsértő, pontosabban, hogy a tilalommal az elítélt jogai sérültek, de egy igen lényeges

mondatot fűzött az előbbiekhöz: „*mivel az elítélt nem azért nem kaphatta meg a könyvet, mert az bizonyos vallási témával foglalkozott, hanem azért, mert bizonyos fejezetek harcművészeti technikákat tartalmazott – ami harmadik félnek ártalmas, így veszélyes lehet – a megállapított jogsértés nem jogtalanság, mert a közrendet szolgálja*”.

Ugyancsak a vallási szabadságjogok megsértésére hivatkozott az az osztrák-zsidó elítélt, akinek megtiltották a szakáll megnövesztését. A hatóság a rend, fegyelem és ápoltság biztosítására hivatkozott, míg az elítélt saját vallására. Az 1965-ös ügyben Strasbourg arra az álláspontra helyezkedett, hogy egy demokratikus ország ilyen kis mértékben korlátozhatja a vallás gyakorlásának szabadságát. Ezen említett ügyön időzzünk el egy keveset. A panaszt tevő – zsidó származású, de a buddhizmus tanait magáénak valló – személy öt tárgyban látta a valláshoz való jogát sérülni: nem növeszthetett szakállat, nem végezhet jóga-gyakorlatokat, nem hordhat kis kalapot, nem rendelhet meg egy bizonyos folyóiratot, és megtagadták tőle azon könyveket, melyek az életének és filozófiájának fejlődését szolgálták volna.³⁹ A Bizottság elutasította a keresetet, a következőkre hivatkozva:

A Bizottság elfogadja az állam érvelését, miszerint a borotvált arc szükséges az elítéltek (a kerestet benyújtó személy) azonosításához; itt tehát a Bizottság a közrend érdekében hivatkozva elfogadja az alapjogok minimális, szükséges, és előre meghatározott csorbitását. A második pont, a jóga tilalmának kérdésére maga az állam jelezte, hogy engedélyezi azt, amennyiben nem zavar vele másokat. A kis kalapra vonatkozó tilalmat, mint a szakáll tilalmát, ugyanazon indokkal jogosnak minősítette. Ami a folyóirat megrendelés tilalmát illeti, a Bizottság azt állapí-

totta meg, hogy a folyóiratot egy római katolikus szervezet adja ki, így az attól való megvonásért egy buddhista nem hivatkozhat valósággyakorlásának csorbítására.

Ismét egy másik zsidó vallású elítélt arra hivatkozva nyújtotta be keresetét, hogy nem gyakorolhatja szabadon vallását, nem ehet a vallási előírások szerint.⁴⁰ A Bizottság a panaszt elutasította a következő indokkal:

A keresetet benyújtó elítélt kóser étkezésben részesült; a börtönhöz kirendelt rabbi rendszeresen látogatta, és a rabbi ugyanúgy, mint a laikus zsidó látogatók azt javasolták neki, hogy kérjen vegetáriánus kóser élelmet. A Bizottság megkereste a főrabbit, aki szerint a hatóság valóban megtett minden tőle telhetőt. A Bizottság így arra az álláspontra jutott, hogy a hatóság mindent megtett, hogy kielégítse az elítélt igényeit.

Megint más, 1978-ban lelkiismereti szabadságára hivatkozva tagadta meg cellájának takarítását. Ismét a hatóság érvelését fogadták el arra hivatkozva, hogy vallási-lelkiismereti szabadságra hivatkozva nem lehet közegészségügyet veszélyeztető tevékenységet folytatni.⁴¹

Ismét egy ügy a vallásszabadság korlátozásáról büntetés-végrehajtási (szabadságvesztési) környezetben. A buddhista elítélt rendszeresen írt cikket egy buddhista lapba, amit a hatóságok megtiltottak. Az elítélt arra hivatkozott, hogy a cikk küldés nem más, mint kapcsolattartás, hitbéli eszmecsere a hitt-társaival, mely cselekedet a fent nevezett valláshoz hozzátartozik. A hatóság a kimenő levelek ellenőrzésének jogát hangsúlyozták. A Bizottság e keresetet is elutasította, mivel „ami a gondolati- és vallásszabadságot illeti, a Bizottság megállapítja, hogy az állam hatósága felkért (látogatásra) egy buddhista papot, és mikor e pap nem ért rá az elítélthez bemenni, az elítélt hetente egy plusz levelet

küldhetett egy másik buddhistának. A keresetet benyújtó nem tudta megjelölni, hogy hite miként irná elő a felekezeti lapban való publikálást”.

A talán legismertebb eset az volt, mely börtönben a Konvenció 9.§-ára hivatkozva, az elítélt, magát, egy bizonyos társaság elnökének nevezvén, a börtönigazgatót arra kérte, hogy őt, mint a „Wicca” vallás hívőjét jegyezzék be. Ez nem történt meg. A Bizottság, amellet, hogy kijelentette, hogy elsősorban formalitás kérdése az elítéltek vallásának jegyzése, a következőket mondta ki: „Az elítéltek vallásának feljegyzése leginkább azt a célt szolgálja, hogy a fogvatartott vallását könnyebben gyakorolhassa. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha a bejelentett vallás azonosítható. A keresetet benyújtó elítélt viszont nem tudta bebizonyítani egyetlen ténnyel sem, hogy a Wicca vallás létezne. Továbbá a keresetből nem derült ki, hogy a hatóságok miben akadályozták meg vallásának gyakorlásában (azt leszámítva, hogy nem jegyezték fel, mint Wicca-hívőt)”.

Végül egy utolsó eset, amit a Konvenció 9.§-ba ütközőnek vélték az elítéltek: Az észak-irek, meggyőződésükre hivatkozva tiltakoztak az ellen, hogy a börtönben egyenruhát kell viselniük, és munkát kell végezniük. Magukat politikai foglyoknak, illetve hadifoglyoknak tekintették és így követelték a köztörvényesektől való megkülönböztetett bánásmódot.

A Bizottság a keresetet nem tartotta elfogadhatónak a következők szerint: a keresetet benyújtók a Konvenció 9.§-ra hivatkozva kívánának olyan speciális státuszt, amely alapján saját ruhájukat hordhatják, a kötelező munka alól kibújhatnak, és – általában – másoktól megkülönböztetett bánásmódban részesüljenek. A Bizottság úgy értelmezte, hogy e jogok nem szerepelnek a Konvenció

9.§-ban. A Bizottság úgy vélekedik, hogy a vallás vagy a meggyőződés szabad gyakorlását a fent említett szakaszban nem lehet úgy értelmezni, hogy az magába foglalja az elítéltek saját ruhájukhoz való jogát.

Az elítéltek társadalomban való megtartása nem csak jogpolitikai és szociológiai kérdés, hanem az emberi jogok – így a korábbi fejezetekben említett R.(73)5. is megkövetelik.

Ami a szocio-kulturális tevékenységet illeti, a fent említetten kívül – végül – megemlítendő a Konvenció 11.§-a. A Bizottságnak lehetősége volt ezzel – a gyülekezési jogot deklaráló – cikkellyel foglalkozni.⁴² Ez esetben a keresetet benyújtó elítéltek a 11. Cikkelyre hivatkozva kívántak egybegyűlni, mindezt azonban nem „szocio-kulturális” tevékenység miatt, hanem egyszerűen csak egyesülni, találkozni akartak. A Konvenció 11.§-ának megsértésére hivatkoztak, amelynek első bekezdése úgy szól, hogy: „mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, beleértve érdekei védelmében a szakszervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát”.

A hatóság álláspontja szerint az egyesülés joga egyesületek, vagy társaságok létesítésére, és nem más ember társaságának (jelenlétének) élvezetére vonatkozik. Hozzávetve, hogy ettől függetlenül, ennek ellenére az elítélteknek joguk volt egymással találkozni, és egymással kapcsolatot teremteni.

A Bizottság a Konvenció rendelkezéseivel összeegyeztethetetlennek minősítette a keresetet, a következő indokkal: „...a gyülekezés szabadsága, így akár a szakszervezet létrehozása vagy az ahhoz való csatlakozás, egy különleges aspektus, egy különleges cél követését célozza meg. Nem jelenti tehát az elítéltek azon jogát, hogy egyszerűen

megosszák más társaságát vagy ilyen értelemben »egyesüljenek«.(...)”⁴³

A Konvenció 12.§-a elismeri az egyének házasságkötési jogát. Amennyiben azonban az egyén történetesen elítélt, ezen alapjog élvezete bizonyos nehézségekbe ütközhet. Ilyen esetekkel találkozhatunk a brit joggyakorlatban. A Bizottság a Hamer & Draper c. Egyesült Királyság ügyben úgy fogalmazott, hogy a szabadságvesztés büntetés maga nem lehet a házasságkötés akadálya. Ezek szerint egy szabadságától megfosztott személy elvileg élvezheti e jogot és semmilyen körülmény nem befolyásolhatja ezt a tényt, de még az sem, ha az illető személyt, életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, mint ahogyan ez a Draper-esetben történt. Az tehát, hogy egy elítéltnak a (feltételes) szabadsábra helyezését kelljen megvámia ahhoz, hogy megházasodhasson, a Konvencióba ütközik. A Bizottság megjegyzi, hogy „*semmi sem ad okot arra, hogy az elítéltek házasságkötése a közrendet bármi módon megzavarhatná. Ellenben a házasságnak igen komoly stabilizáló, reintegráló szerepe leher*””. E jogeset igen komoly változást eredményezett. Rákényszerítette ugyanis a brit törvényhozást egyes jogszabályainak módosítására, melyek szerint házasságot csak bizonyos meghatározott helyiségekben szabad kötni (melyek közé a börtön természetesen nem tartozott). E jogeset ismét bizonyíték arra, hogy Strasbourg a nemzeti törvényhozást is befolyásolhatja.

A Konvenció 14. Cikkelye, mely a megkülönböztetés tilalmát deklarálja, a következőket írja elő: „*a jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés (...) nélkül kell biztosítani*” E cikkre hivatkozva több kereset érkezett Strasbourgba. Így a fejezet elején már említett Írország c. Egyesült Királyság

esete (1978); az ugyancsak fentebb említett Boumar c. Belgium (1987), melyben a Bizottság nem látott jogsértést; vagy az eddig még nem említett De Jong és van den Brink (1984) eset is. Ez utóbbiban katonákat ítélték el, mivel a katonai büntető jogszabályokat megsértették. A keresetet benyújtók diszkriminációra hivatkoztak, ezen érvet a Bizottság azonban visszautasította, mivel a katonai büntető-jogszabályok valóban vonatkoztak rájuk, és ez, mint előre meghatározott norma, számukra ésszerű és ismert kellett volna, hogy legyen.

A Konvenció első kiegészítő jegyzőkönyvének 2.§-a kimondja, hogy senkinek sem lehet megtagadni a tanuláshoz való jogát. A Bizottság egy esetben kifejtette, hogy „a Konvenció nem garantálja egy elítéltnak azt a jogát, hogy a bv. intézettől jogi szakműveket igényeljen”.⁴⁵ Hasonló következtetésre jutott a Bizottság egy másik ügyben is, mikor egy elítélt hangszereket és egy tranzisztort követelt, hogy tudását elmélyítse. Még egy másik ügyben, mikor az elítélt keresetét azért nyújtotta be, mert nem járhatott technika-órákra, a Bizottság a következőkkel utasította el a keresetet:

„Igaz, hogy a Kiegészítő Jegyzőkönyv 2.§-a szerint senkitől sem lehet elvitatni a tanuláshoz való jogát, de, mint azt az Európai Emberi Jogok Bírósága 1968-ban kifejtette, e jog tárgya elsődlegesen, hogy a Szerződő Felek biztosítsák az adott időben és helyen létező tárgyak tanuláshoz való jogot...” A Bizottság, abból kiindulva, hogy egy börtönben nincsenek feltétlenül meg a technikaórához szükséges segédeszközök, arra a következtetésre jutott, hogy a szóban forgó börtön nem sértette meg a Kiegészítő Jegyzőkönyvet. Arra is kitért, hogy a 2.§ elsősorban az általános iskolai oktatásra vonatkozik.

Ismét egy újabb esetben a Bizottságnak egy összetett ügyben kellett döntenie. Az elítélt keresetében kifejtette, hogy a bv. intézet származási alapon diszkriminál, ugyanis neki – mint külföldinek – nem engedélyeztek szabadidőt bizonyos (gépészeti és matematikai) tanfolyamok elvégzésére, míg ezt megengedték azoknak, akik a „fogadó”-intézmény országának polgárai voltak. A Bizottság azonban azon az állásponton volt, hogy a bv. intézet nem tiltotta meg a tanfolyamok elvégzését, így annak tananyagát az elítélt levelező képzési formában vagy egyéb szabadidejében elsajátíthatja. A Bizottság megállapította továbbá, hogy az elítélt „A” – emelt – szintű matematika tanfolyamra kívánt járni, amit nem is tiltottak, azonban a tudásszintje nem felelt meg a követelményeknek. A Bizottság ez utóbbit a Bíróság egy 1968-as megállapításával kapcsolatosan említette, mely szerint nem ellentétes az I. Kiegészítő Jegyzőkönyvvel az, ha a továbbtanulási jog csak annak biztosított, aki az alapképzést is elvégezte.⁴⁶

A Konvención kívül több nemzetközi egyezmény foglalkozik elítéltekkel, börtönviszonyok javításával. A „minimális követelmények” között szerepel még az, hogy a börtönöknek biztosítaniuk kell könyvtárat, melyben oktató-nevelő és szórakoztató könyveknek ugyanúgy kell lenniük. Ami viszont ennél is fontosabb, hogy minden olyan elítéltnak, aki nem végez szabadtéri munkát, napi legalább egy óra szabadtéri mozgást (sétát vagy sportlehetőséget) biztosítsanak. A fiatalokéknak kifejezetten testnevelést, mint oktatást ír elő. A gyakorlatban igen ritka, hogy a mozgáshoz, a test neveléséhez való jog sérelme miatt nyújtanának, bekerestet. Ilyenkor leginkább a kínzásra, az embertelen- és megalázó bánásmódra hivatkoz-

nak. Egy eset már a fentiekben említésre került (Boujila vs. Svájc, de ez esetben is megengedték a napi egy órás sétát). Egy másik esetben az elítélt arra panaszkodott, hogy számára sétatérnek egy rácsokkal körülvett, egyéni, fedett területet jelöltek ki. A hatóság arra hivatkozott, hogy ezen intézkedés valóban csak az elítélt veszélyessége és a rend fenntartása miatt volt szükséges. A Bizottság, miután fénykép és egyéb bizonyítékok megtekintése után megvitatta a kérdést, a keresetet elutasította, mivel az elítélt napi két órát tölthetett szabad levegőn, és érthette őt a természetes fény is.⁴⁷

Az Európai Emberi Jogi Bíróság, mint láttuk, sok esetben foglalkozott szabadságvesztés büntetésüket töltő elítéltek panaszaiival. Az alapvető emberi jogok – ez a Konvenció 5.§-ből kiderül – több esetben korlátozhatók. Egyik ilyen eset a

„törvényes őrizetben tartás az illetékes bíróság által történt elítélést követően” (Konvenció 5.§.1.a). Az elítélteknek tehát a hatóság jogosan korlátozhatja egyes jogait. Az azonban, hogy mikor és milyen mértékben fogadható el az alapjogok sérelme, Strasbourg szerint egyrészt általában a közérdek, közbiztonság, közérköls és a társadalmi szükségesség mértékének kérdése mérvadó. Ezen belül viszont kazuisztikus kérdés. Nincs általános szabály, hiszen az eldöntendő eset függ a szóban forgó személy kiletétől (például terrorista-e vagy sem), tulajdonságaitól vagy akár a társadalmi kerettől.

Arról, hogy a Bíróság és korábban a Bizottság mit tartott jogosnak vagy sérelmesnek, általános körképet kaphattunk.

Dr. Balogh András József

Jegyzet

¹ *La Convention Européenne des Droits de l'Homme, commentaire article par article*, ed. Economice, Paris 1995, 171. old

² *Prison et droit de l'homme*, ed. Ministère de la Justice, Bibal-Sery, 1995

³ A kifejezetten kínzás elleni tiltakozás talán legjelesebb esete az 1967-es „görög eset”, mikor is az áprilisi görög forradalom után Dánia, Norvégia, Svédország és Hollandia is tiltakozott a foglyok kínzása ellen.

⁴ Lopez Ostra c. Spanyolország, 1994. *Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme*, V. Berger, ed. Sirey / ed. Daloz, 1996.

⁵ *Les détenus et la Convention Européenne des Droits de l'Homme*, ed.

Univ. Jean Moulin, Lyon III. 1990. 35. old.

⁶ Dánia, Norvégia, Svédország, Hollandia c. Görögország, 1969, *Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme*, V. Berger, ed. Sirey / ed. Daloz, 1996

⁷ *Les détenus et la Convention Européenne des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III. 40. old

⁸ *La Convention Européenne des Droits de l'Homme, commentaire article par article*, ed. Economice, Paris 1995, 171. old

⁹ Az 1956-os „veszélyes személyekről” szóló törvény és a „maffiaellenes” törvény alapján

¹⁰ *Les détenus et la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III., 42. old

¹¹ A Boujila-eseten kívül említhető az 1991-es Treholt c. Norvégia-ügy is.

¹² *Code de la Convention Européen des Droits de l'Homme*, 149. old

¹³ Ez volt a tanulsága a Cambell & Cosans c. Skócia ügynek, 1982

¹⁴ *Prison et droit de l'homme*, ed. Ministere de la Justice, Bibal-Sery, 1995

¹⁵ *La Convention Européenne des Droits de l'Homme, commentaire article par article*, ed. Economice, Paris, 1995. 170. old

¹⁶ Herczegfalvy c. Ausztria, 1992. *Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme*, V. Berger, ed. Sirey / ed. Daloz, 1996

¹⁷ Soering vs Egyesült Királyság, 1989. *Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme*, V. Berger, ed. Sirey / ed. Daloz, 1996

¹⁸ Aylor-Davis c. Franciaország, 1994; *Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme*, V. Berger, ed. Sirey / ed. Daloz, 1996

¹⁹ *Vilvarajah & autres*, 1991. A n. 215.

²⁰ Asiatique d' Afrique orientale („Kélet-afrikai ázsiaiak”) c. Egyesült Királyság, 1978

²¹ *Code de la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Litec, Paris, 2000. 34. old

²² Engels & autres, 1976. A n. 22

²³ Ashingdame ügy, 1985. A n. 93

²⁴ Boumar, 1988. A n. 129.

²⁵ Kolompár c. Belgium, 1992. *La Cour Européennes Droits de l'Homme, commentaire article par article*, ed. Economica, 1995. Paris

²⁶ *Jurisprudence de la Cour Européen des Droits de l'Homme*, V. Berger, ed. Daloz, 1996, 27. old

²⁷ *Jurisprudence de la Cour Européen des Droits de l'Homme*, V. Berger, 1996. 29. old

²⁸ A Konvenció 8.§-ának címe: „Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog”

²⁹ *Les détenus et la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III., 1990. 33. old

³⁰ *La Convention Européenne des Droits de l'Homme, commentaire article par article*, ed. Economice, Paris, 1995, 351. old

³¹ *Les détenus et la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III., 1990., 35. old

³² *Prison et droit de l'homme*, ed. Minisere de la Justice, Bibal-Sery, 1995., 114. old.

³³ *Les détenus et la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III., 1990., 33. old

³⁴ *Prison et droit de l'homme*, ed. Ministere de la Justice, Bibal-Sery, 1995., 39. old.

³⁵ A. vs. Franciaország, 1993: A. asszony emberölési kísérlete Varga úr ellen

³⁶ McCallum, 1990., A n. 227.

³⁷ *Les détenus et la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III., 45. old.

³⁸ *Prison et droit de l'homme*, ed. Ministere de la Justice, Bibal-Sery, 1995., 47. old.

³⁹ *Les droits de l'homme dans les prisons*, ed. Conseil de l'Europe, 1995.

⁴⁰ 5947/72. sz. kereset, 1976.

⁴¹ *Prison et droit de l'homme*, ed. Ministère de la Justice, Bibal-Sery, 1995., 59. old.

⁴² 8317/78 sz. kereset, 1980. május 15.

⁴³ *Les droits de l'homme dans les prisons*, ed. Conseil de l'Europe, 1995., 106. oldal

⁴⁴ *Les détenus et la Convention Européen des Droits de l'Homme*, ed. Univ. Jean Moulin, Lyon III. 38. old

⁴⁵ *Les droits de l'homme dans les prisons*, ed. Conseil de l'Europe, 1995.

⁴⁶ *Les droits de l'homme dans les prisons*, ed. Conseil de l'Europe, 1995.

⁴⁷ *Les droits de l'homme dans les prisons*, ed. Conseil de l'Europe, 1995.